

Ahlak Kelimesinin Reel Anlamı ve Etimolojisi

Ahlak ve huluk kelimesi, halaka (yarattı) kök fiilinden geliyor. Çoğuldurlar. Kök isimden demedik, fiilden dedik çünkü kuvvetli görüşe göre isimler fiillerden türemişler. Bu kelime etimolojik olarak, şekil verdi, demektir. Yoktan yarattı diye çevirenler yanlış çeviriyor. Çünkü sonsuz bir enerji var. Allah sonsuz ilmi (yazılımı) ile ona şekil veriyor, varlıklar görünür hale geliyorlar.

İşte ahlak da insandaki adeta sonsuz enerjinin değişik motivasyonlarla şekil alıp aktif hale gelmesidir. Yunanca ahlak demek olan etik kelimesinin etimolojik kökeni etos kelimesi ise, karakter demektir. Yunan tarihinde kanun, gelenek ve örf manasında da kullanılmıştır. Karakter ve Krater kelimeleri, şekil almış kaya parçası manasını veriyor. Farsçası huy kelimesidir. O ise kristalize olmuş tuz manasını veriyor.

Evet insanın biyolojik enerjisi ham ve plastik haldedir. Herhangi bir motivasyon ile şekil alınca şekle göre ona iyi veya kötü ahlak denilir. İsrâ suresi, her insan ahlak ve davranış olarak şekline göre çalışır, der. (17/86) Ahlakın bir ismi de edeb kelimesidir, bunun etimolojisi ise ölçü manasına geliyor. Osmanlıca ve Arapçada Edebiyat manasında da kullanılır. Edebiyatın Batı dillerindeki karşılığı ise literatürdür. Bu da ölçü manasına gelir. Litre kelimesi, buradan geliyor.

Gerek Batıda ve gerek Doğuda ahlak enerjisine şekil veren faktörler farklı anlatılmıştır. Çağdaş Batı ahlakının temellerini atan Kant'a göre ahlakın kökeni bizzat insanın kendisidir, motive eden faktör de ödev bilincidir. Ve ahlak soyut bir varlık olmakla soyut Allah'ın varlığına bir delildir. Fakat eski Batılı feylesoflar, Aristo da dahil, ahlakı motive eden faydacılık yani menfaattir, demişlerdir. Aristo, ahlak motivasyonu insanın iyiyi seçme eğilimidir, diyorsa da iyice bakıldığında bunun insana yararlı olanı seçmektir, dediği anlaşılıyor. İslam dünyasında bunu söyleyenler olmuşsa da geneli fazilet (erdem) ve ihlası (sırf Allah rızası için yapmayı) motivasyon aracı olarak görmüşler. Gazali, Sokrat ve Eflatun bunlardandır.

Kant, semavi kitapların, ahlaklı davranışa karşı cennet ve melekûtu vadetmelerini kınıyor. Sırf ödev bilinci ile gerçek manada ahlaklı olunur, diyor. Kur'an ise ahlak üzerine iki temel, mucizevi bilgi veriyor. Şöyle ki:

1) Kur'an insan enerjisinin yüzde 95'i somut algı üzerinden çalıştığını nazara alıp yüz yerden doksanında cenneti, motive eden faktör olarak va'dediyor. Amel ve ahlak, işçilik ücret ister gibi onlar da ücret isterler diye söylüyor. Fakat Sahabe son yıllarda sonsuzluğu ve soyut değerleri anlayınca, Allah'ın rızası ve hoşnutluğu Cennet ve içindekilerden daha büyüktür, diyor, Tevbe suresinde. (9/72)

Kur'an burada daha bilimsel, daha gerçekçi ve bir derece Kant'a da hak vererek meseleyi izah ediyor. Zaten va'dedilen Cennet yine uhrevi ve müteşabih ifadeler ile anlatılıyor. Nitekim dikkat ile okunduğunda cennet, dünyevi-uhrevi bütün güzelliklerin somut arketipi olarak anlatıldığı anlaşılıyor.

Onlarca Ahlak Felsefeleri ve yüzlerce kitapları olmasına rağmen Batı, Kur'an'ın bu seviyesini henüz yakalayabilmiş değildir. Ayrıca avam seviyesinde dahi olsa İslam'da, ücret alabilirsin, ama beklememelisin ilkesi esastır.

2) Kur'an'ın, hayatı boyunca yüzlerce yüksek ahlakı yaşayan Hz. Muhammed üzerinden anlattığı ahlaktır. Ona Yasin ve Kalem suresinin başlarında: Sen büyük ahlak üzeresin, diyor. Büyük deyince herhalde kilo veya metre olarak büyüklük kastedilmiyor. Demek burada ifrat ve tefrit, aşırı gitmekle geri kalmak arasında oluşan gerçek ahlak demektir. Büyüklük özellikle azim kelimesi, somut ve gerçekçi yaratılmış şey demektir.

Dolayısıyla büyük ahlak, bu nitelikleri taşıyan ahlak manasında olduğundan eminiz. Evet somut yaratılış, artı ve eksinin ortası yani dengesi demektir. Bahar, yaz ve kışın ortası olduğu için büyüktür ve güzeldir. Aile, kadın ve erkeğin dengesi olduğu için önemlidir ve hayatın arşıdır.

Hiz. Muhammed bütün hayatında hiç uçlara uğramadı, hep denge ve orta yolu seçti. Zaten getirdiği dinin ismi de İslam'dır. İslam, başta ruhanilik ve devlet ile bilim ve imanı barıştırmak olmak üzere bütün zıtları barıştırıp, dengeleyip hayatı bir bahar yapmaktır. Bu ahlak o kadar önemlidir ki, Kur'an'da, Allah dahi sırat-ı müstakim (orta yol) üzeredir, diye ifade ediliyor. (Hud, 56) Evet, Allah için yaratmak çok kolaydır. Çünkü sadece dengelemekle kainatlar yaratılıyor. Ve onların küçük modelleri olan beyinlerimiz çalıştırılıyor. Hiz. Muhammed'in ibadet şekli olan namaz da bu dengeyi pratize ediyor. Kur'an "*Namaz, fahşa ve münkerden (ifrat ve tefritten) alıkoyar*" diyor. (Ankebut, 45) Kur'an'da bu evrensel yaratılış formu olan denge ve barışı anlatan yüz küsur ayet var.

Maalesef bu denge ve barış ahlakı İslam'ın temel ve birinci konusu iken, Müslüman ahlakçılar bunu Kur'an'dan değil de fazilet ve ihlas yerine faydacılığı ahlak motivasyon aracı olarak gösteren Aristo'nun İfrat ve Tefrit: (aşırılık ve gerilik) ortasını anlatan Etika'sını esas almışlar. Nihayet 1916'da Birinci Dünya Savaşında Bediüzzaman bunu Kur'an'a dayandırdı: Aşırı zekâ ile ahmaklığın ortası olan hikmet ve anlayış, saldırganlık ve korkaklık ortası olan cesareti, şehvet düşkünlüğü ile sönüklüğün ortası olan iffeti buldu. İslam Ümmetinin bir ayıbını kapatmış oldu.

Evet, insanda bu denge meleke haline gelirse daha ahlaksız davranma ihtimali kalmaz. Gerçekten somut reel bir ahlak ortaya çıkar. Şimdi Bir ayetin ve bir hadisin tefsirini verip, Batıyı da İslam dünyasını da hatta Uzak Doğuyu da orta yol olan, yaratıcı, dengeli ve barışçı bu formüle davet ediyorum. Çünkü dengesizlikler yüzünden dünyanın enerjisinin çoğu boşa gidiyor. Ben burada bir dinin ve bir bölgenin propagandasını yapmıyorum. Çünkü dinlerin aslı bu dengeye dayanıyor, insanlık bunu arıyor. Yine biliyorum dünyayı dengesizliğe iten din ve ideoloji propagandalarıdır, faydacılığı esas alan siyasettir.

Şimdi bu yaratıcı sağlıklı ve hayati formülü dile getiren bir ayet ile bir hadisin tefsirini verip söze son verelim, çünkü sözü fazla uzatmak dengesizlik getirir.

Kur'an, 77/48. Ayet: "Onlara kıyam ve secde (madde ve mana, iman ve bilim, toplum ve birey) ortası olan rükua gidin, denilince rükû etmezler."

İşte Hiz. Muhammed'in ikinci en büyük mucizesi, başta bu dengeli ahlakıdır. İfrat (aşırılık) ve tefrit (gerilik), inanç ve bilim, yasa ve mucize olmak üzere bütün zıtları, orta yol demek olan sırat-ı müstakimde dengelemesidir. Nitekim yaratılış da bu dengeden ibarettir. Sağlık da bu denge demektir.

Şeriat ve hukuk da bu adalet ve dengedir. Yoksa zıtları inkâr etmek veya aşırılıklarda bulunmak demek değildir. Evet diriliş de yeni bir varoluş da olacak olan dengeler manzumesidir. Maalesef bu denge mucizesi, Hicri 48’de Emeviler eliyle bozuldu.

77/49. Ayet: “İşte o gün o mucizevi dengeyi bozanların, varlıkta ve hayatta adalet ve güzellik yoktur, diyenlerin (yalanlayanların) vay haline!”

Nitekim 49 sene sonra yani Hicri 89’da Emevilerin saltanatı yıkıldı, dünyada da ahirette de perişan oldular.

77/50. Ayet: “Artık bu Kur’an’ın mesajından sonra hangi bir söze (Hadise) inanacaklardır?!” (Hangi formül ve ideolojileri vardır?)

Bu ayeti iyi anlamak için üç önemli noktaya dikkat etmek gerekir:

A) Kur’an sistemi 4+1 şeklinde olduğu için ve diyalektik orta yol olduğundan ölümsüzdür.

B) Hadis yeni şey ve yeni söz demektir. Tarihte Hicri 50’li yıllarda ortaya çıkan Hadisçiler aklı, tevili (karineli yorumu) ve bilimi reddettikleri için İslam’ın dengesini bozdular. Bugün de onların devamı olan Vahhabiler, El-Kaide ve IŞİD var; yine aynı dengesizlik, yine bilimi, aklı ve haklı yorumu inkâr var. Hadis aynı zamanda Modernite ve 19. asırda ortaya çıkan Pozitivizm manasına da gelir, özellikle çağdaş Arapçada. Modernite ve Pozitivizm dengeyi bozdukları için kötü oluyorlar. Yoksa özünde kötü değiller. Muhaddisler de çok dindarlar, kötü değiller; ama bilimi, yorumu ve aklı dışladıkları için çok sakatlıklara sebep oluyorlar. Altı yaşında kızlarını evlendirmek gibi ve daha yüzlercesi.

C) Bu ayet 19 harftir. Hz. Muhammed’in en büyük mucizesi olan Kur’an’a bakar. Dengeyi emreden 48. ayet ise, 23 harftir. Onun yirmi üç sene süren peygamberlik hayatının dengeden ibaret olduğunu bildirir.

Son Bir Not: Bu Mürselat Suresi, evrensel diyalektiğe ve bunun yapısında olan birliğe ve bunu yöneten kaos yasasına baktırır. Kâinat, özellikle sonsuz bilgi-işlem içeren hayat ve ekoloji, yazılım tarzında olduğu için hiçbir şey onda kaybolmaz. Her ruh yeniden bedenlenir. Diğer bilgi-işlem sahibi olan bütün canlılar da onda dirileceklerdir. Surenin başında beş ayetle vurgulanan kaos matematiği ise, bu formülün yani sonsuzda bir ihtimal ama her zaman işleyen yasasını ispat ediyor. (En’am, 38)

Evet sonsuzda yazılımla her şey olur. Hem de bu surenin kelime seçiminin bildirdiği üzere nedenselliği ve bilimselliği hiç ıskalamadan.

Hz. Muhammed’in Yüksek Ahlakı:

Bunların (ahlakın) içindeki nokta-ı i’câz (mucizelik noktası) şudur ki: Ahlâk-ı hasene (güzel huylar) çendan (gerçi) birbirine mübayin (çelişkili) değil; fakat derece-i kemâlde (zirve oluşlarında) birbirine müzahamet eder (birbiriyle sıkışır). Biri galebe çalsa (üstün gelse) öteki zayıflaşır.

Meselâ: Kemâl-i hilm (son derece yumuşak huy) ile kemâl-i şecaat (son derece cesaret) hem kemâl-i tevazu’le (son derece alçak gönüllülükle) kemâl-i şehamet (tam bir kahramanlık) hem kemâl-i adalet ile (zirve bir şekilde adil davranmakla) kemâl-i merhamet ve mürüvvet (son

derece acımak ve insancıl davranmak) hem tam iktisat ve itidal (denge) ile tamam-i kerem ve sehavet (tam iyilikseverlik ve cömertlik) hem gayet (son derece) vakar (ağırbaşlılık) ile nihayet haya (son derece utangaçlık) hem gayet (son derece) şefkat ile nihayet (son derece) Allah için kızmak: *الْبُغْضُ فِي اللَّهِ*.

Hem gayet (son derece) afv ile nihayet (son derece) izzet-i nefis (onur) hem gayet (son derece) tevekkül (iş Allah'a bırakma) ile nihayet (son derece) içtihad (çalışma) gibi mecâmi-ı ahlâk-ı mütezahime (birbiriyle sıkışan bütün ahlakların) birden derece-i âliyye (en yüksek seviyede) bir zâtta (bir kişide) içtimaı (toplanması), müzayakasız (birbirini sıkıştırmadan) inkişafı (gelişmeleri) **mu'cizelerin mu'cizesidir.** (*Peygamber Bilgisi Kitabından*)

Bildiğiniz gibi İslam kelime olarak barıştırmak demektir. Yani dünya ile ahireti, madde ile manayı, eksi ile artıyı, sıcak ile soğuğu, inanç ile bilimi barıştırmak; ideal olan baharı getirir. Bu barıştırma meselesinde en önemli nokta irade-i cüziye (bireysel teşebbüs) ile irade-i külliye (evrensel programı) barıştırmaktır. Kur'an'da *eslemtü* fiillerinin bazıları bu manadadırlar.

Ayrıca, Ya Rabbi, ben tamamen irademden vazgeçiyorum; senin dergâhına sığınıyorum, diyen zatlar ortaya çıkar. Buna da teslimiyet denilir. Bu şekilde teslimiyet ve rıza makamına geçenler, kendilerini sonsuz bilinçli kader dünyasında serbestçe yüzen balıklar olarak değil de o deryanın birer kabarcığı olarak görürler. Mistikler bu yolu seçer; ama başta İslam dini olmak üzere semavi dinler dengeyi ve denizde yüzen balina olmayı tavsiye eder.

Hz. Muhammed'in, *Terbiye edici olarak Allah'tan razıyım. Din ve yaşamak olarak İslam'ı beğeniyor ve seçiyorum. Numune şahsiyet olarak da Muhammed'i örnek alıyorum.*¹ mealindeki mucizevî ve eğitici duası hem irade hem İslam hem teslimiyet makamlarını bize gösteriyor. Çünkü: Hz. Muhammed Allah'ın kaderini daima hoş karşılıyordu. Bu makama teslimiyet denilir. Fakat O, kaderin, mevcut durumun ıslahı ve geliştirilmesi için sonuna kadar iradesini kullanıyordu. Bu girişimin ismi ise, mesuliyet ve iradedir. Ayrıca O, teslimiyet ve irade denilen bu iki kutbu mucizevî olarak çalıştırıp en ideal seviyede denge ve istikamet mertebesini gerçekleştiriyordu. Buna da *İslam*, yani evrensel barıştırma ve bahar denilir.

İnancın ahlaka dönüşmesi için şartlar koşan alimler: Said Nursi, erdemi, ihlası ve insanın hayvani dürtülerini yakan mucizelik esprisi olmazsa inanç ahlaka dönüşmez diyor. Kant, sorumluluk ve dolayısıyla ödev bilinci olmazsa o ahlak çıkarıcılık olur. Gazali, Fazileti esas alır. Aristo, faydacılığı yani ödülü önerir. Ben Said Nursi'nin dediğini tasdik ediyorum. Onun zamanında onun kitapları bunu nispeten sağlıyordu. Ama Ontoloji ve bilimler seviyesi değişti. Artık sağlamıyor. Onun yerine Mevlâna ve İbn Arabî anlayışı, daha iyi oturuyor. Ama bir şartla, nedensellik ve bilimsellik olarak bütün varlığı ve hayatı anlayıp anlamlandırmak şartıyla inanç ahlaka dönüşür. Çağımız bunu bugün gerekli görüyor. Zaten Yunus Emre ve İbn Arabî gibi arifler, buna irfan diyorlar. İrfan tanımak demektir. Neyi tanıyacağız? Varlığı ve hayatı ve onların ifadesi olan dini metinleri öyle her yönden tanıyacaksınız ki her şey sizin için mucize olsun. Evet, eski arifler, irfan olmadan hiçbir şey insandan beklemeyin diye uyarıyorlar.

Hulasa, Nihilistlere rağmen evrensel ahlak vardır. Varlık kadar gerçektir.

16. 04. 2023

Bahaeddin Sağlam.

¹ Müslim, Hadis No: 386; Tirmizi, Hadis No: 210